

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УКРАЇНІ (НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ)

ENSURING GENDER EQUALITY IN THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR IN UKRAINE (NATIONAL AND INTERNATIONAL STANDARDS)

Леонтьєва Л.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри військового права

Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню проблем правового регулювання щодо забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки та оборони України. Визначено, що забезпечення гендерної рівності та миру є основами сталого розвитку людства. Досліджено законодавство України та міжнародно-правові стандарти (їх імплементація та правова природа), зроблено аналіз міжнародних нормативно-правових актів у даній сфері.

Стаття розглядає особливості загальнотеоретичних нормативно-правових засад забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони у контексті імплементації міжнародно-правових стандартів у законодавство України.

Зроблено аналіз доктринально-нормативно правової бази, яка діє в умовах військового стану та яка в тій чи іншій мірі розглядає питання гендерної рівності в українському суспільстві, а також розглянуті інституційні характеристики імплементаційного процесу, та зроблено висновок, що наявні механізми повністю забезпечують імплементацію міжнародно-правових норм у внутрішнє законодавство України.

Проаналізовано доктринальні джерела з питань гендерної рівності, методологічну основу дослідження, поняття, значення і причини виникнення гендерної нерівності, нормативно-правове регулювання і забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони в Україні.

В статті дано поняття гендерної рівності та її основні ознаки, проведено аналіз забезпечення гендерної рівності за законодавством України. Під час дослідження зроблено наступні висновки, що останнім часом, після повномасштабного вторгнення російської федерації для жінок не існує обмежень на будь-які посади в секторі безпеки та оборони України, які раніше були суто чоловічими. Також дівчата мають всебічний доступ до навчання від та до всіх рівнів військової освіти, та отримувати ті ж професії, що й чоловікам, і згодом проходити службу на широкому переліку посад, та отримувати офіцерські звання. Проте і залишаються певні проблеми, які потребують нагального вирішення. Мають бути створені однакові умови для проходження служби усім незалежно від статі та забезпечений однаковий доступ до всіх можливостей в секторі безпеки і оборони.

Ключові слова: гендерна рівність, сектор безпеки і оборони, нормативно-правові акти, воєнний стан, міжнародні стандарти.

The article is devoted to the study of the problems of legal regulation regarding ensuring gender equality in the security and defense sector of Ukraine. It was determined that ensuring gender equality and peace are the foundations of sustainable development of humanity. The legislation of Ukraine and international legal standards (their implementation and legal nature) were studied, and the analysis of international legal acts in this field was made.

The article examines the features of the general theoretical legal framework for ensuring gender equality in the security and defense sector in the context of the implementation of international legal standards in the legislation of Ukraine.

An analysis of the doctrinal-normative legal framework, which operates under martial law and which to one degree or another considers the issue of gender equality in Ukrainian society, was made, as well as the institutional characteristics of the implementation process were considered, and it was concluded that the existing mechanisms fully ensure the implementation of international legal norms in the internal legislation of Ukraine.

Doctrinal sources on issues of gender equality, the methodological basis of research, the concept, meaning and causes of gender inequality, regulatory and legal regulation and ensuring gender equality in the security and defense sector in Ukraine are analyzed.

The article presents the concept of gender equality and its main features, analyzes the provision of gender equality under the legislation of Ukraine. During the study, the following conclusions were made that recently, after the full-scale invasion of the Russian Federation, there are no restrictions for women on any positions in the security and defense sector of Ukraine, which were previously exclusively male. Also, girls have comprehensive access to education from and to all levels of military education, and receive the same professions as men, and subsequently serve in a wide range of positions, and receive officer ranks. However, certain problems remain that require urgent solutions. The same conditions must be created for the completion of service for everyone, regardless of gender, and equal access to all opportunities in the security and defense sector must be ensured.

Key words: gender equality, security and defense sectors, legal acts, martial law, international standards.

Актуальність дослідження. Передумовою забезпечення гендерної рівності є виконання державами, в тому числі Україною, міжнародних зобов'язань. Це розширює функції сучасної держави, повноваження відповідних установ і посадових осіб, а також інших суб'єктів політики, економіки, суспільства, культури та інших сферах. Практична імплементація міжнародного права щодо гендерної рівності у сфері безпеки і оборони України та інших країн виявилася одним із пріоритетних напрямів процесу демократизації та конституційно-правовою основою реформ в Україні. Основою правової системи нашої держави є організація та функціонування органів влади у сфері безпеки та оборони України.

Мета статті. Всебічне та ґрунтовне дослідження гендерної рівності у воєнний час; аналіз практичних аспектів діяльності міжнародних організацій під час військових та миротворчих операцій; проведення детального аналізу національного законодавства України та міжнародних актів, що регулюють гендерну рівність в умовах воєнного

стану; встановити основні напрями діяльності міжнародних організацій, що регулюють порядок впровадження гендерної рівності в умовах воєнного стану (військових дій) в секторі безпеки і оборони в Україні.

Матеріали та методи. При написанні статті використовувались такі методи як діалектичний (поняття гендерної рівності в законодавчих актах України, основні завдання гендерної рівності в секторі безпеки і оборони), системно-структурний (зміст права на ведення контролю з боку державних органів за додержанням гендерної рівності, систему способів захисту прав жінок під час воєнного стану та іню), формально-логічного (аналіз законодавства з питань захисту прав жінок та гендерної рівності під час воєнного стану, імплементація та порушення міжнародних норм під час забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони) та інші загальнонаукові і спеціальні методи пізнання.

Результати. Теоретичні аспекти відносно становлення гендерної рівності, розглядаються в роботах

таких учених: В. Авер'янов, В. Антонов, О. Балакіревої, Н. Болотіної, Ю. Барабаш, М. Венедиктової, А. Вязов, І. Грицай, А. Зіденберг, С. Іванова, О. Ісаєвої, Ю. Євтошук, В. Зубакін, І. Кисельова, Р.-Ж. Коломера, П. Калініченко, Н. Камінська, К. Левченко, Л. Леонтєва, М. Козюбра, Н. Омельченко, Н. Шаптала, та ін. Нормативно-правове забезпечення на національному рівні стосовно питання забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони закріплено в Конституції України [1], Законі України Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [2], Законі України Про національну безпеку України [3], Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року [4], Наказ Міністерства соціальної політики України Про затвердження Інструкції щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів [5], Постанова Кабінету Міністрів України від 28.11.2018 № 997 Про питання проведення гендерно-правової експертизи [6], Указ Президента України Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік [7]. На міжнародному рівні Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (2000) [12], Декларації Тисячоліття ООН (2000), Резолюції № 60/141 «Дівчата» ГА ООН (2005), Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська Конвенція, 2011), Цілях Сталого розвитку (2015) та ін.

Під час розгляду питання гендерної рівності, необхідно звернутися саме до теоретичних положень, оскільки існує декілька концепцій, що обґрунтовують права жінок. З наукової та практичної точок зору цікаво «очистити», «оголити» деякі концептуальні положення, змоделивавши наслідки їх уявно повного впровадження в життя [8, с. 29]. Так, коли мова йде про рівність статей як ідеалу суспільно-політичного розвитку, під цим поняттям можуть розумітися: а) формальна рівність (рівність юридична, закріплена законодавчо); б) рівність можливостей (надання законодавчо закріпленої переваги певній соціально-демографічній групі для створення однакових умов на старті з іншими групами); в) рівність результату (цілеспрямоване забезпечення ліквідування перешкод для конкуруючих сторін, які можуть бути викликані попередньою дискримінацією); г) паритет [9, с. 55].

Поняття гендерної рівності на законодавчому рівні, вперше було проголошено в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», де визначено, що гендерна рівність – це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [2].

Розглядаючи ситуацію, яка є наразі у відповідності до гендерного паритету, у всіх сферах життя поки ще є далекою від ідеалу, адже це стосується гендерної рівності, то жінки потураються тим чи іншим способом і страждають від порушення їхніх прав у деяких аспектах. На нашу думку, принцип гендерної рівності, повинен відігравати визначальну роль, незалежно якої статі є людина. Саме завдяки законодавчому забезпеченню жінка повинна реалізовувати власний потенціал і потреби, мати рівні права та свободи, адже саме така рівність прав і свобод гарантує жінці рівність у можливостях та вільному виборі своєї діяльності.

Систему інституційного забезпечення гендерної рівності у секторі безпеки і оборони в Україні становлять: Президент України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України, Уряд України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство оборони України, Служба безпеки України, Міністерство юстиції України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Урядовий уповноважений з питань гендерної політики, міс-

цеві органи публічної влади та інші. З-поміж ефективних інструментів забезпечення гендерної рівності та імплементації міжнародно-правових стандартів у секторі безпеки і оборони визначено, зокрема, гендерно-правову експертизу нормативно-правових актів, антидискримінаційну експертизу, інститут гендерних радників тощо [10].

В умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України, та зважаючи на те що Україна знаходиться в умовах воєнного стану необхідним є розгляд правої реалізації гендерної рівності в секторі безпеки і оборони, та розгляд таких міжнародних організацій, як Організація Об'єднаних Націй, НАТО, Організація з безпеки і співробітництва в Європі та Рада Європи. Також досить важливим є приведення норм національного законодавства України у відповідність до існуючих міжнародно-правових стандартів. Необхідним є розгляд практики Європейського суду з прав людини у даному напрямі і належне виконання його рішень.

Імплементація міжнародно-правових стандартів гендерної рівності в секторі безпеки і оборони України є одним із пріоритетних напрямів процесів демократизації, конституційно-правових засад реформування національної правової системи в секторі безпеки і оборони України, що дало можливість узагальнити політико-правові основи та інструменти, які реалізуються у рамках ООН, НАТО, ОБСЄ і Ради Європи щодо забезпечення гендерної рівності в сфері безпеки і оборони та її вплив на формування системи міжнародно-правових стандартів, розвиток національного законодавства держав-членів [11].

Серед основних міжнародних документів забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони є Резолюції Ради Безпеки ООН. Вони були прийняті для забезпечення розширення прав та можливостей жінок в секторі безпеки і оборони. Їх досить багато (Резолюції 1820 (2008) від 19.06.2008 р., Резолюції 1888 (2009) від 30.09.2009 р., Резолюції 1889 (2009) від 5.10.2009 р., Резолюції 1960 (2010) від 16.12.2010 р., Резолюції 2106 (2013) від 24.06.2013 р.) та ін.

Важливою та основоположною є Резолюція 1325 (2000) від 31 жовтня 2000 року, яка посиляється на зобов'язання, закріплені в Пекінській декларації та Платформі дій, а також у підсумковому документі XXIII спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН під назвою «Жінки у 2000 році: рівність між чоловіками і жінками, розвиток і мир у XXI столітті», зокрема щодо жінок у контексті збройних конфліктів. Ця резолюція окреслює вимоги Ради Безпеки ООН, закликаючи держави-члени забезпечити активнішу участь жінок на всіх рівнях прийняття рішень у національних, регіональних та міжнародних інститутах і механізмах, що займаються запобіганням, регулюванням і вирішенням конфліктів. Генеральному секретарю доручено реалізувати його стратегічний план дій (A/49/587), в якому пропонується активізувати участь жінок на керівних рівнях у процесах врегулювання конфліктів і миротворчих ініціативах, призначати більше жінок на посади спеціальних представників і радників, а також доручати їм виконання місій добрих послуг від його імені; прагнути до розширення ролі та внеску жінок у ці процеси [12].

Зосередженість НАТО на реалізації Резолюції РБ ООН 1325 і наступних резолюцій, Глобальних Цілях ООН щодо гендерної рівності у секторі безпеки і оборони визначена Політикою НАТО/РЕАП Жінки, мир і безпека, що прийнята у 2018 році (NATO/EAPC Women, Peace and Security Policy, 2018). Основною задачею Альянсу є подолання гендерної нерівності Керуючись Резолюціями РБ ООН щодо «Жінки, мир і безпеки» та інтегрувати політику «Жінки, мир і безпека» застосовуючи три основні завдання: колективну оборону, врегулювання кризових ситуацій і спільну безпеку. А основними принципами вони вважають: інтеграцію; інклюзивність; цілісність [13].

На виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» 1325 було видано Розпорядження Кабі-

нету Міністрів України «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». Відповідно до даного Розпорядження КМУ на період до 2025 року було: «скасовано заборону для жінок сержантського складу займати бойові посади у Зброєних Силах України; прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях»; дозволено набір дівчат на навчання до військових та військовоморських ліцеїв; проведено ряд навчальних заходів для фахівців сектору безпеки і оборони, просвітницьких заходів для населення; продовжено фахову підготовку кадрів центральних і місцевих органів виконавчої влади з питань порядку денного «Жінки, мир, безпека»; вдосконалено систему захисту жінок і дівчат, які постраждали від конфлікту (ідентифікація, надання допомоги, інформування про допомогу)» [14].

Також необхідно зауважито, що були передбачені стратегічні цілі: «участь жінок у прийнятті рішень, стійкість до безпекових викликів, в тому числі включаючи створення гедерно чутливої системи їх ідентифікації, постконфліктне відновлення і перехідне правосуддя, протидію насильству за ознакою статі та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, інституційна спроможність виконавців Національного плану» [4].

Висновки. Політико-правова інфраструктура та інструменти в рамках ООН, НАТО, ОБСЄ та Ради Європи відповідно до питання забезпечення гендерної рівності в сфері

безпеки і оборони направлені на забезпечення гендерної рівності під час військового статну в Україні. Саме застосування міжнародно-правової нормативної системи в вигляді міжнаордних актів з питань гендерної рівності та їх узагальнення, впливають на розвиток національних законів України та всіх держав-членів у сфері безпеки та оборони. Провідна роль зазначених міжнародних організацій повинна полягати: у встановленні та забезпеченні на практиці гендерної рівності; недискримінації в оборонній сфері; доступності на міжнародному, універсальному, регіональному та наднаціональному рівнях до всіх галузей діяльності в оборонній сфері; підтримці національної політики на національному рівні відповідно до акцентуванням на законодавчому імплементації. Фактично впровадження таких стандартів є одним із пріоритетних напрямків у сфері безпеки та оборони української держави, а в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови очевидними є що буде дуже багато викликів, пов'язаних із забезпеченням гендерної рівності.

Також підбиваючи підсумки, необхідно зазначити, що в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України актуальним вважається уточнення деталей правового регулювання гендерної рівності в рамках міжнародних організацій, насамперед ООН НАТО, Організації з безпеки та співробітництва в Європі та Рада Європи. Необхідним є запровадження на всіх рівнях порівняння національного законодавства України на відповідність його існуючим міжнародно-правовим нормам, а також необхідним є перегляд практики Європейського суду з прав людини в цьому напрямку і належне виконання його рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституції України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Спеціальний випуск. (дата звернення 1.10.2024).
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8. 09. 2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>. (дата звернення 5.10.2024).
3. Про національну безпеку України: Закон України, зі змінами, внесеними згідно із Законом № 522-IX від 04.03.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>. (дата звернення 10.10.2024).
4. Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>. (дата звернення 15.10.2024).
5. Про затвердження Інструкції щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів: наказ Міністерства соціальної політики України від 07.02. 2020 р. № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0211-20#Text>. (даа звернення 16.10.2024).
6. Питання проведення гендерно-правової експертизи: постанова Кабінету Міністрів України від 28.11.2018 р. № 997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-2018-%D0%BF#Text>. (дата звернення 16.10.2024).
7. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік: Указ Президента України від 11.05.2021 р. № 189/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189/2021#Text>. (дата звернення 17.10.2024).
8. Леонтьєва Л.В. Права жінок та юридичні гарантії їх захисту в Україні: монографія. Харків, 2009. 212с. (дата звернення 18.10.2024).
9. Левченко К.Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління: монографія. Харків, 2003. 344 с.
10. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>. (дата звернення 20.10.2024).
11. Романова Н. В. Забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони: імплементація міжнародно-правових стандартів у законодавство України дис. ... доктора філософії: спеціальність 081– Право/ Інститут держави і права ім. В. Корецького. Київ, 2024. 235с.
12. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325>.
13. NATO/EAPC. Women, Peace and Security: Policy and Action Plan 2018. URL: https://natolibguides.info/Id.php?content_id=32437209.
14. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року»: Розпорядженням Кабінету Міністрів України від від 28.10. 2020 р. № 1544-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.